

Yura Konstantinova

**SLAVIZEM IN
ANTISLAVIZEM
V KONTEKSTU
VZHODNO-ZAHODNE
DILEME. Študija Slovencev,
Bolgarov in Grkov v poznem
19. in zgodnjem 20. stoletju**

Vzhodno-zahodno vprašanje je pomembno vplivalo na razvoj politike in ideologije v Evropi, o čemer priča tudi sodobno raziskovalno zanimanje za to temo.⁴²⁸ Za jugovzhodnoevropske družbe neodtujljiv del tega vprašanja predstavljata ideji slavizma in antislavizma. Bolgarskim zgodovinarjem je z raziskavami na temo podobe »drugega« sčasoma uspelo preseči utečene interpretacije teh idej, ki se naslanjajo na protipola »podpornikov

---

428 Даскалов, *Между Истока и Запада; Проблемът Изток-Запад*, 2003; *Проблемът Изток-Запад*, 2004; *Проблемът Изток-Запад*, 2006.

in nasprotnikov« (»-fili« in »-fobi«).⁴²⁹ Doslej je bil največji poudarek na analizah ideje slavizma v Rusiji in izvirnih teorij o posebnem mestu ruske civilizacije kot protipolu zahodni.⁴³⁰ Ideja slavizma v slovenskem kontekstu pa je v Bolgariji veliko manj raziskana; tistih nekaj študij, ki obstajajo, so izvedli jezikoslovci in strokovnjaki za književnost.⁴³¹ Že več kot stoletje jo interpretirajo z jezikoslovnega gledišča, pri čemer se ne dotikajo njenih političnih razsežnosti.

A slavizma in antislavizma ni mogoče razumeti izven takratnega političnega konteksta, v katerem je osrednjo vlogo igrala Rusija.⁴³² Odnos do ruskega imperija z njegovo ideologijo in politiko je osrednja nevrvalgična točka, skozi katero lahko analiziramo tako bolgarsko kot slovensko idejo slavizma in tudi grško različico antislavizma v 19. in zgodnjem 20. stoletju. V članku bomo preučili različne razsežnosti ideje slavizma v bolgarski in slovenski družbi, pri čemer bomo kot nepogrešljivo antitezo uporabili grško protislovansko idejo. Tako bomo izpostavili in orisali ideološki in politični vidik vprašanja. S pomočjo primerjalne analize treh različnih modelov družbenega in političnega razvoja v jugovzhodni Evropi bomo lahko izpostavili posebnosti nacionalnih ideologij in jih povezali s specifičnimi političnimi cilji teh ljudstev v tistem obdobju.

Slovenska ideologija slavizma je neposredno vezana na močni ideološki gibanji avstroslavizma in jugoslavizma. To jo ločuje od ideje, ki sta si jo delili grška in bolgarska družba, namreč, da je ideja slavizma neposredno vezana na ruske politične ambicije. Obenem lahko s pomočjo slovenskega primera odgovorimo na pomembna vprašanja o ravnovesju političnem, verskem in ideološkem ravnovesju v vzhodno-zahodnem vprašanju. Pričujoča analiza temelji na treh posebnih primerih, ki ponazarjajo ideji slavizma in antislavizma pri treh ljudstvih: Slovencih, Bolgarih in Grkih. Opirala se bom na stališča Franca Miklošiča (1813–1891),⁴³³ Ivana Seliminskega (1799–1867)⁴³⁴ in Neoklisa Kazazisa

429 Glej npr.: Данова, Димова, Калицин (съст.), *Представата за "Другия" на Балканите*; Аретов, Чернокожев, (съст.), *Балканските идентичности в българската култура*; Аретов, (съст.), *Да мислим Другото*; Аретов, *Национална митология и национална литература*..

430 Григорова, *Евразийството в Русия*; Георгиева, *Славянската идея в Русия*

431 Glej npr. Иванова, *Южнославянските езици*.

432 Генчев, *Българо-руски културни общувания*; Σταυρίδη-Πατρίκιου, *Οι φόβοι ενός αιώνα; Διάλλα, Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια*; *Русско-сloвенские отношения в документах; Slovenica I. История и перспективы российско-сloвенских отношений*.

433 V Bolgariji je znan prek del: Милетич, Франц Миклошич и славянската филология in Леже, Миклошич. Tudi eno od poglavij v: Мурдаров, *Виенската славистика*, str. 42–82, je posvečeno Francu Miklošiču in pomenu njegovega dela za bolgarsko ljudstvo. Leta 2014 je Miklošičev prispevek k popularizaciji bolgarske zgodovine in kulture obeležila razstava v Sofiji z naslovom *Франц Миклошич – 130 години чуждестранен почетен член на БАН*. Pripravili so jo E. Tomova, I. Dobrev in M. Jovčeva.

434 Življenje in delo Ivana Seliminskega sta v bolgarskem zgodovinoписju slabo preučena. Izjema je delo: Арнаутов, *Селимински*. Različne vidike dela Seliminskega se dotikajo nekatere druge študije, npr.: Димчева, *Из историята на Просвещението в България и Гърция*.

(1849–1936).⁴³⁵ Ti trije primeri razkrivajo zgodovinske, jezikovne, politične in ideološke razsežnosti ideje slavizma in ponujajo tri popolnoma različne interpretacije le-te. Omenjeni sodobniki sodijo v intelektualno elito slovenske, bolgarske in grške družbe. Prizadevali so si izoblikovati identiteto svojih ljudstev in jim tako pomagati najti svoje mesto v sodobnosti ter jih opremiti za nadaljnji razvoj. Franc Miklošič, Ivan Seliminski in Neoklis Kazazis so osebno sodelovali pri dogodkih, ki so krojili usode ljudstev jugovzhodne Evrope v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju. Njihova stališča, ki so dobro dokumentirana v različnih virih, ne odražajo zgolj ideološke klime, temveč tudi politično okolje, v katerem so se razvijali regionalni narodotvorni procesi.

***

Proces oblikovanja nacionalne identitete Bolgarov in Slovencev se je odvijal znotraj tujih večnarodnostnih imperijev: habsburškega in otomanskega. V obeh primerih ga je upočasnjeval močan vpliv narodoma tujega jezika, ki je bil v rabi v državni upravi, cerkvenih strukturah in na področju trgovine. Na slovenskem ozemlju je večinsko prebivalstvo sicer govorilo slovensko, vendar je bil osnovni jezik katoliške cerkve latinščina, jezik državne uprave pa nemščina, v jugozahodnih regijah pa italijanščina. Nemško je prav tako govorila visoka družba, tj. meščani in izobraženci. Na ozemlju današnje Bolgarije je večina prebivalstva govorila bolgarsko, cerkveni jezik je bil grščina, medtem ko je bila jezik državne uprave otomanska turščina. Otomansko so govorile oblasti, grško pa meščani in izobraženi družbeni sloji.

Orisani položaj izpostavlja nekaj problemov, ki so težili oba naroda v času narodotvornih procesov. Do sredine 19. stoletja je bil osrednjega pomena za obe družbi boj za vzpostavitev in uveljavitev skupnega jezika in kulture. Poleg tega je tako bolgarsko kot slovensko družbo tistega časa zaznamovalo počasno oblikovanje meščanskega srednjega razreda. Le-ta je bil posledično razmeroma šibek in ni kategorično zagovarjal narodne identitete ne glede na to, da sta se tako bolgarska kot slovenska družba v tistem obdobju že začeli konsolidirati. Delež slovensko govorečega prebivalstva, ki se je istovetil z germansko kulturo, je ostajal visok. Del izobražene urbane populacije je simpatiziral tako s slovensko kot z nemško narodnostjo in kulturo. Spet drugi so se istovetili z obema ali prehajali med eno in drugo.

Z enakim položajem so se soočala bolgarska urbana središča, kjer je v duhovnem in ekonomskem življenju prevladovala grščina. Ločitev Bolgarov od

435 Življenju in delu Kazazisa je v celoti posvečena knjiga: Κόκκινος, *Ο πολιτικός ανθρωπολογισμός στην Ελλάδα*. V bolgarskem zgodovinoписju ga obravnava: Велкова, „Славянският съсед” и гръцкият национален „образ Аз”.

Grkov je potekala počasi in težavno, saj je »grštvo« v otomanskem imperiju v 19. stoletju pomenilo premožnost in dostop do družbenih in ekonomskih omrežij, ki so zagotavljala poseben družbeni status. Grščina je bila osnovni jezik trgovine in kulture in tudi jezik krščanskega prebivalstva otomanskega cesarstva vse do druge polovice 19. stoletja. Družbena hierarhija in ekonomski interes sta bila vodilna dejavnika, ki sta zaznamovala izbiro jezika tako pri Bolgarih kot pri Slovencih. Sprememba jezika je bila pokazatelj psihološke dispozicije prebivalstva.⁴³⁶ Razlog zanj so bila prizadevanja vseh slovenskih in bolgarskih aktivistov 19. stoletja, da bi našli »posebno« mesto za svoji ljudstvi, mesto, ki bi ju ločilo od Nemcev oz. Grkov. Ta skupni cilj je neogibno vodil k ideji enotnosti Slovanov.

»BOLGARSKA NAVEZA« FRANCA MIKLOŠIČA IN IDEJA SLAVIZMA PRI SLOVENCIH

Franc Miklošič je bil rojen leta 1813 v Radomerščaku blizu Ljutomera na južnem Štajerskem v današnji Sloveniji. Šolo je obiskoval v Ljutomeru, srednjo šolo je obiskoval v Varaždinu in Mariboru. Na Univerzi v Gradcu je študiral filozofijo in pravo, od januarja 1837 do konca leta 1838 pa je tam tudi predaval filozofijo in zgodovino filozofije. Nato je odpotoval na Dunaj, kjer je spoznal Jerneja Kopitarja,⁴³⁷ ki mu je leta 1844 pomagal do službe v Mestni knjižnici na Dunaju. Leta 1848 so Franca Miklošiča izvolili za poslanca regije Sv. Lenart na Spodnjem Štajerskem v prvi avstrijski državni zbor. Tedaj je postal tudi predsednik slovenskega društva za enakopravnost slovenskega in nemškega jezika in za pouk v slovenščini v šolah na ozemljih s slovensko govorečim prebivalstvom. Društvo si je prizadevalo za vzpostavitev »Slovenskega kraljestva« z lastno lokalno vlado znotraj habsburškega imperija.⁴³⁸ Franc Miklošič, Matija Majar in Lovro Toman so bili avtorji slovenskega političnega manifesta, znanega kot Zedinjena Slovenija.

Po neuspehu revolucije leta 1848 se je Franc Miklošič posvetil akademskemu delu in skrbel za šolstvo na slovenskem ozemlju. Leta 1849 je postal prvi profesor

436 Podrobnosti družbenih in ekonomskih motivov, ki so oblikovale odločitve o identiteti na bolgarskem ozemlju pred osamosvojitvijo, na primeru mesta Plovdiv obravnava: Δημητράτος, Οικονομία, πολιτική και εθνική ιδεολογία. Povezave med družbeno-ekonomskimi vidiki in ženitvenimi strategijami za izbiro grške etnične in kulturne identitete na primeru mesta Melnik obravnava: Вълчинова, »Мелнишкият гърцизъм«. Ženitne strategije v Plovdivu obravnava: Davidova, »Grecomans« into Bulgarians.

437 Jernej Kopitar (1780–1844) se je rodil v Repnjah. Študiral je na ljubljanskem liceju in postal učitelj, kasneje pa knjižničar barona Zoisa. Dolga leta je delal v dvorni knjižnici na Dunaju. Napisal je slovnico slovenskega jezika. V Bolgariji njegovo ime povezujejo s t. i. panonsko teorijo, po kateri je slovenščina in ne bolgarščina neposredna naslednica jezika Cirila in Metoda. Več o Kopitarjevi vlogi pri duhovnem preporodu na Slovenskem glej: Štih, Simoniti, Vodopivec, *A Slovene History*, str. 262, str. 266.

438 Podrobnosti o programu društva Slovenija: v Štih, Simoniti, Vodopivec, *A Slovene History*, str. 283–284.

za slovanske jezike na novoustanovljenem oddelku za slovanske jezike na Univerzi na Dunaju. Nato je do smrti delal na Univerzi na Dunaju, kjer je bil v letih 1854–1855 rektor. Leta 1851 je prejel nagrado dunajske cesarske akademije za raziskave na področju fonetike slovanskih jezikov; po prejetju nagrade ga je Akademija sprejela med redne člane. Za najpomembnejše delo Franca Miklošiča velja njegova primerjalna slovnica slovanskih jezikov, izdana v letih 1868–1875.⁴³⁹

Že vse od začetka svoje akademske kariere je Franc Miklošič za osnovo vseh svojih monografij jemal staro bolgarščino. Leta 1845 je izdal etimološki slovar stare bolgarščine, ki ga je poimenoval *Izvori stare cerkvene slovanščine*. V delu je pojasnil izvor približno 1300 besednih korenov in jih primerjal s sorodnimi jeziki. Za predavanja na univerzi je leta 1850 izdal *Slovar stare bolgarščine, Kratko morfologijo in Kratko fonetiko starega bolgarskega jezika*. Tako je utemeljil sistematično akademsko preučevanje bolgarskega jezika. Te raziskave so spodbudile mednarodno zanimanje za bolgarščino in prispevale k razvoju bolgarskega jezikoslovja. Poleg tega je Franc Miklošič izdal neznane vire slovanske in bizantinske književnosti, s čimer je prispeval k nadaljnjemu razvoju zgodovinskih študij v Bolgariji.⁴⁴⁰ Prispevek k študijam in popularizaciji bolgarščine mu je leta 1884 prinesel častno članstvo v Bolgarski akademiji znanosti.⁴⁴¹

Ne glede na doprinos k bolgarskemu jeziku in zgodovini je Miklošič v Bolgariji razmeroma neznan. Po eni strani gre to verjetno pripisati dejstvu, da je pisal v nemščini, po drugi pa temu, da v njegovih delih ni izraženo posebno navdušenje glede slovanskih ljudstev. Bil je eden redkih, ki ni dovolil, da bi politične in ideološke borbe v Evropi 19. stoletja vplivale na njegova akademska stališča. Louis Legér je o njem zapisal: »Miklošič se k znanosti ni zatekal zato, da bi iskal argumente v podporo neki politični ideji. Ni bil tiste vrste Slovan, ki bi se namerno obrnil proti Rusiji, da bi lobiral za določeno materialno ali moralno podporo.«⁴⁴²

Čeprav je Miklošič 1. maja 1848 v Pragi v imenu Slovencev podpisal deklaracijo na Slovanskem kongresu, svojega akademskega dela ni povezal s političnimi cilji. Monografija *Slovanski elementi v sodobni grščini*, izdana leta 1870, nazorno priča, da je trdno sledil čisto znanstvenim načelom. V monografiji je preučeval slovanske elemente v sodobni grščini, temo, ki je bila v tistem času predmet polemik med Jakobom Fallmerayerjem in njegovimi grškimi nasprotniki.⁴⁴³ Miklošič v tem

439 Več o Francu Miklošiču: *Miklošičev zbornik; Miklošičeva monografija*; Sturm-Schnabl, Franc Miklošič.

440 Med prvimi rokopisi, ki jih je izdal Franc Miklošič, sta bila *Chergedski molitvi* in *Trojanska povest*, ki predstavljata gradivo za pomembne sklepe o položaju bolgarščine v 13. in 14. stoletju. Velik del Miklošičevega akademskega dela zajema izdajanje in raziskovanje virov, povezanih s Cirilom in Metodom, kot so: spisek iz zbirke v Klotzovu; podrobna biografija v grščini, ki jo je zapisal Teofilakt Ohridski; podrobna hagiografija sv. Metoda; Ostromirski evangelij; Suprasulska zbirka.

441 Милетич, Франц Миклошич, str. 123.

442 Леже, Миклошич, str. 7.

443 Jakob Fallmerayer (1790–1861) je bil avstrijski politik, popotnik in zgodovinar. V tridesetih letih 19. stoletja je zagovarjal teorijo, da sodobni Grki niso nikakor povezani s staro Grčijo, temveč so

zelo izpostavljenem sporu ni sodeloval, niti se do njega ni opredelil. Trdil je, da so slovanski vplivi v grščini res prisotni, da pa zavzemajo šele peto mesto po stopnji vplivnosti, in sicer za albanskimi, francoskimi, italijanskimi in turškimi vplivi. V bistvu je Miklošič zanimal prisotnost kakršnega koli opaznega slovanskega vpliva na grščino, vendar je ta vpliv prepoznal v skupni (po njegovem mnenju trakijski) preteklosti.

Zmernost njegovih stališč Miklošiča oddaljuje od vznesenega tona čeških in ruskih strokovnjakov za slavizem tistega časa. Očitani so mu celo pomanjkanje zadostne predanosti slovanski kulturi ne glede na to, da je bil član skoraj vseh ruskih univerz in akademij znanosti. Nič večje priljubljenosti v ruskih slovanofilskih krogih ni dosegel s svojimi prizadevanji, da bi svoja dela širil v Rusiji in da bi prišel do virov, ki jih je potreboval za svoje študije, kar je razvidno iz njegovih stikov z Mihailom Pogodinom in M. Rajevskim.⁴⁴⁴ Razlog za to tiči v tem, da Miklošič ni mešal političnih vprašanj z znanstvenimi, čeprav je deloval v obdobju, ko so si po eni strani Slovenci želeli sodelovati z drugimi slovanskimi ljudstvi, po drugi strani pa je vse večje zanimanje za druga slovanska ljudstva izkazovala tudi Rusija. Slednje je pomenilo, da so ruske institucije nudile sredstva za razvoj slavističnih študij in za vzpostavitev združenj, knjižnic, čitalnic itn., ki so jih uporabljale kot bolj ali manj očitne prevodnike ruskih interesov.⁴⁴⁵

Spremembe v ruski politiki ob koncu petdesetih let 19. stoletja so obrodile sadove, saj se je število privrženecv ideje o pripadnosti »veliki družini Slovanov« med Slovenci povečevalo. Tedanji slovenski pisatelj in vodja levega pola mladoslovencev Fran Levstik (1831–1887) je predlagal, da bi ruščina postala panslovanski jezik, ter trdil, da Slovenci nimajo izgubiti ničesar razen panslavizma.⁴⁴⁶ Četudi so v šestdesetih letih 19. stoletja slovanofilske ideje pridobile na podpori, se med Slovenci nikoli niso pretvorile v politično platformo. Razloge gre iskati v religiji in tudi v zgodovinski izkušnji Slovencev, zaradi katere so jim bile veliko bližje ideje avstroslavizma, ki jih je razvil František Palacký, kot pa ideje ruskih slovanofilov. Nedvomno je previdnost Slovencev do panslavističnih in rusofilskih idej napajala tudi dejstvo, da je avstrijska oblast po letu 1848 tovrstne poglede označevala kot znake izdajalstva, kar je pomenilo, da je bila odkrita podpora tem stališčem zelo tvegana.

Ideja sodelovanja med slovanskimi katoliškimi ljudstvi je uživala splošno podporo pri Slovencih, ki so pošiljali predstavnike na tri panslovanske katoliške

---

mešanica slovanskih in albanskih plemen. Njegovo teorijo in odzive nanjo med Grki podrobno preučuje: Σκοπέτα, *Φαλμεράϊερ τεχνάσματα του αντιπάλου δέους*.

444 *Русско-словенские отношения в документах*, str. 296–297 in Письма Ф. Миклошича к К. Погодину, *Советское славяноведение*, № 6, 1966. http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XIX/1840-1860/Mikosic_F/briefe_1.phtml?id=9068 (13. 2. 2015).

445 Glej tudi: Чуркина, *Русско-словенские отношения*.

446 Prav tam, str. 97.

svete, ki so zasedali v obdobju 1894–1908.⁴⁴⁷ A podporniki te ideje so nasprotovali doktrini neoslavizma, ki je Slovence dosegla med letoma 1907 in 1909 in je poudarjala kulturni in politični razvoj ter enakost med vsemi slovanskimi narodi ne glede na versko pripadnost katoliški ali pravoslavni cerkvi ali pripadnost Habsburškemu imperiju.⁴⁴⁸ V splošnem je slovenska elita ne glede na različne poglede na naravo enotnosti Slovanov ostajala daleč od ruske ideološke in politične doktrine. Ideja slavizma je bila stalno prisotna v slovenski ideologiji, a se je razvijala popolnoma v okvirih avstrijske politike; zastopniki te ideje so vedno izkazovali zvestobo cesarju.⁴⁴⁹

V tem pogledu Franc Miklošič ni bil nikakršna izjema med svojimi sonarodnjaki, saj je prav tako podpiral stališče, da bi bila najboljša rešitev za slovanska ljudstva v Avstriji njihova združitev znotraj Habsburške monarhije. Njegovo zanimanje za bolgarščino tudi ni izjemen primer med slovenskimi jezikoslovci. Drug slovenski učenjak Vatroslav Oblak (1864–1896) je prvi raziskal narečje Soluna in popolnoma zavrnil panonsko teorijo o naravi stare bolgarščine. V raziskavah *Macedonische Studien* in *Prispevki k bolgarski slovnici* dokazuje, da je solunsko narečje najjužnejše narečje bolgarskega jezika in tudi prav tisti jezik, v katerem sta Ciril in Metod zapisala slovansko abecedo.

Pomembno pa je, da tega stališča slovenskih slavistov in odsotnosti rusofilskih stališč v njihovih vrstah ne zamenjamo za indiferentnost do slovanskih ljudstev. Prav nasprotno, odnos slovenskih intelektualcev do boja Bolgarov za samostojno državo v 19. in v začetku 20. stoletja priča o popolnoma drugačni situaciji. Združitev Kraljevine Bolgarije z Vzhodno Rumelijo (1885) je slovenski tisk na primer označil kot za vse Slované vesel dogodek, ki odpira pot razvoju na balkanskem polotoku. Časopisi so posebej izpostavljali, da je do združitve prišlo na miren način in da gre za kronski uspeh v bolgarskem boju za svobodo in enotnost.⁴⁵⁰ Popolnoma v duhu časa in skladno s cilji avtorjev je, da so za vse sledeče bolgarske probleme, kot so bili vojna s Srbijo, odstop princa Aleksandra Battenberga in prekinitev diplomatskih stikov z Rusijo, krivili »nemškega princa«. Poudarjali so, da je Bolgariji vladal brez razumevanja potreb slovanskega prebivalstva in da jim je poskušal vdihniti sovraštvo do ruskega rešitelja.⁴⁵¹ Zmage bolgarske vojske v Trakiji med balkansko vojno so bile še en dogodek, ki je radostno in celo vzneseeno odzvanjal med slovenskimi podporniki ideje slavizma. Najvplivnejši med njimi ob koncu 19. stoletja, Ivan Hribar (1815–1941), je celo poslal telegram v Sofijo s sporočilom: »Naprej! Carigrad (Konstantinopol) je naš!«.⁴⁵²

447 Кирилина, *Словенские католики*, str. 200.

448 O podrobnostih glede širjenja neoslovanskih idej med Slovenci glej: *Godina, Neoslavizem in Slovenci*.

449 *Godina, Slovene Intellectual Emigrants*, str. 273–281.

450 *Slovan*, št. 19, 1. 10. 1885, str. 291–292.

451 *Slovan*, št. 17, 1. 9. 1886, str. 268.

452 Костов, *Славянофилство и неославизъм*, str. 11.

IVAN SELIMINSKI IN ROJSTVO SLAVIZMA PRI BOLGARIH

Pojav slavizma pri Bolgarih je močno zaznamovalo delo Jurija Venelina (1802–1839), ki je utemeljil tezo slovanskega izvora Bolgarov in kot nosilec bolgarske etničnosti izpostavil bolgarski jezik.⁴⁵³ Dela ruskega znanstvenika ukrajinskega porekla, ki je povezal Bolgare s slovansko elito in jim zaupal posebno misijo, so toplo pozdravili najprej predstavniki bolgarskih kolonij v Rusiji, kasneje pa tudi na bolgarskih ozemljih.

Venelinova dela so znatno vplivala na ideologijo Ivana Seliminskega, ki je zelo hvalil osebnost in ideje tega ruskega slavista.⁴⁵⁴ Seliminski se je rodil leta 1799 v Slivenu. Najprej se je izobraževal na grški gimnaziji v Kidoniji (1817–1821), kasneje pa je študiral medicino v Atenah (1840–1844), Firencah in Sieni. Prejel je nagrade grške in ruske vlade za sodelovanje v grški vstaji (1821) in v krimski vojni (1853–1856). Kot učitelj, prevajalec in zdravnik je delal v različnih mestih v otomanskem imperiju, donavskih kraljestvih in v Besarabiji; bil je tudi politično aktiven. Organiziral je selitev približno 100.000 Bolgarov iz jugovzhodne Bolgarije in južne Besarabije (1829–1830); sodeloval je pri ustanovitvi *Dobrodetelne drouzhine* (1853) in v bolgarskem boju za neodvisnost cerkve. Prav tako je ustanovil veliko različnih bolgarskih društev in ob številnih priložnostih opozarjal ruske vladne kroge na položaj svojih sonarodnjakov v otomanskem imperiju.

Podobno kot Franc Miklošič, ki je pisal v nemščini, se Ivan Seliminski ni nikoli naučil pisati bolgarsko; vsa njegova dela so bila napisana v grščini. Napisal je 14 knjig, ki jih je v obdobju 1904–1931, ko je bolgarski narod že razvil in potrdil narodno zavest, prevedlo in izdalo Ministrstvo za izobraževanje.⁴⁵⁵ Glede na to, da so njegove ideje objavili z zamikom, je mogoče trditi, da so bile aktualne za Bolgare skoraj stoletje po tem, ko jih je zapisal. To pa pomeni, da so za pričujočo študijo posebnega pomena.

Seliminski se je med študijem v Kidoniji prvič srečal z idejami francoskega razsvetljenstva, ki so zaznamovale njegovo delo.⁴⁵⁶ Poveličeval je znanost, verjel v moč človeških možganov in v napredek ter kategorično zagovarjal idejo, da so si ljudje in posledično ljudstva enakopravni.⁴⁵⁷ V skladu z razsvetlensko ideologijo je bilo tudi njegovo prepričanje, da bi bolgarsko ljudstvo lahko le preko izobrazbe v bolgarščini doseglo pravi preporod in dokazalo, da je enakovredno drugim ljudstvom.⁴⁵⁸ Na njegovo ideologijo je poleg razsvetljenstva močno vplival tudi

453 Венелин, *Древние и нынѣшние болгары*; Венелин, *Древние и нынѣшние словене*.

454 Библиотека Д-р Ив. Селимински. Т. II, str. 44; Т. III, str. 99.

455 Библиотека Д-р Ив. Селимински. Книжка I – XIV. Zbrala in prevedla П. Чилев (deli I – VI) in Е. Пажева (deli VII – XIV). Popravlil in uredil: Маслев, Поправки и допълнения към превода.

456 Odličen pregled ideoloških tez, značilnih za razsvetljenstvo in romantiko, ter njihovo recepcijo med balkanskimi ljudstvi glej v: Данова, *Константин Георгиев Фотинов*, str. 17–77.

457 Селимински, *Избрани съчинени*, str. 29–39.

458 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. III, str. 10–11.

romanticizem. Največje razočaranje je doživel po grškem uporu, v katerem je sodeloval skupaj z veliko drugimi Bolgari, upajoč, da bodo dosegli tudi lastno svobodo.⁴⁵⁹ Močno ga je užalilo, da so bili Bolgari ne le neuspešni v uporu, temveč tudi tarča posmeha Grkov, ker se jim ni uspelo osamosvojiti.⁴⁶⁰ Iz tega razloga si je zadal nalogo zgraditi podobo veličastne preteklosti bolgarskega ljudstva, ki bo dokazala njegovo pravico do svobode in ga postavila pred druga ljudstva.

Težko je reči, kdaj se je Seliminski prvič srečal z deli ruskih avtorjev, ki so pisali o enotnosti Slovanov. Iz pisem, ki jih je kot študent v Atenah pisal Vasilu Aprilovu, je jasno, da je svoje upe glede prihodnosti bolgarskega ljudstva zvezal z Rusijo v začetku štiridesetih let 19. stoletja. Ob številnih priložnostih je poudarjal, da so bili Bolgari naravni zaveznik Rusov v boju proti otomanskemu cesarstvu.⁴⁶¹ Teza Jurija Venelina, da so Slovani prav tako kot Grki eno najstarejših ljudstev, je ustrezala ciljem Seliminskega, ki je želel dokazati, da niso Bolgari v nobenem pogledu manj vredni od Grkov.⁴⁶² Sistematično je začel uporabljati termin Slovani kot sopomenko za Bolgare in trditi, da je politični obstoj slednjih star celih 2.500 let. Slovane je opisoval kot staroselsko prebivalstvo na ozemljih »Bolgarije, Dardanije, Makedonije, Ilirije, Hercegovine, Bosne, Srbije, Hrvaške, Dalmacije, Slovenije, Moravije, Češke, Galicije, Lodomerije, Poljske in Rusije« ter trdil, da je bolgarsko ozemlje vedno zasedalo isto ljudstvo, čigar etnične čistosti niso skalili napadalci ali priseljenci.⁴⁶³ Ivan Seliminski je Slovanom pripisoval najodličnejše lastnosti in zatrjeval, da niso bili nikoli sovražni do svojih sosedov. Prav nasprotno, vedno naj bi jim v vseh pogledih le pomagali.⁴⁶⁴

S to teorijo si je prizadeval poudariti starodavni izvor, plemeniti značaj in rasno čistost bolgarskega ljudstva. S pomočjo teze o slovanskem poreklu Bolgarov, ki si jo je Seliminski sposodil od Venelina, je Bolgare lahko povezal s »120 milijoni Slovanov«, ki so »veliki ljudje«, ki jih družijo »etničnost, jezik, vera«.⁴⁶⁵ Ivan Seliminski se je seveda za razliko od Franca Miklošiča osredotočal na politične interese Bolgarov in le-te postavljaj v ospredje, njegova znanstvena dela pa so bila le forma, ki jo je potreboval za dokazovanje svojih idej. S tem ko je poudarjal slovansko poreklo bolgarskega ljudstva, si je prizadeval za politično podporo Rusije, da bi osvobodil sonarodnjake izpod otomanskega jarma. Konkretnije je prosil za štipendije za mlade Bolgare za študij na ruskih izobraževalnih ustanovah.⁴⁶⁶

459 Тодоров, Трайков, *Българи участници в борбите за освобождение на Гърция*.

460 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. I, str. 43; Del 5, str. 14.

461 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. III, str. 8–27; Del 4, str. 45.

462 Данова, *Константин Георгиев Фотинов*, str. 62.

463 Селимински, *Избрани съчинения*, str. 158–161.

464 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. III, str. 58.

465 Prav tam, str. 99.

466 Ideja pošiljati bolgarske študente na študij v Rusijo je nedvomno obrodila sadove: v tridesetih letih se je na ruskih šolah in univerzah šolalo približno 700 mladih Bolgarov, tam je prišlo do visokošolske

Idejo o slovanskem poreklu Bolgarov in o nujni enotnosti Slovanov je najti v veliko tekstih bolgarskih avtorjev iz sredine 19. stoletja. Georgi Dinkov⁴⁶⁷ na primer obžaluje težko usodo »slovanskih ljudstev, ki so bolj kot druga evropska ljudstva trpela bol, nasilje, škodo in zatiranje«. Menil je, da Bolgari (4,5 milijona) skupaj s Slovenci (1,2 milijona), Srbi (6,3 milijona) in Hrvati (800.000) tvorijo skupino 12 milijonov jugozahodnih Slovanov.⁴⁶⁸ Bolgare je pozival, naj spoznajo sebe in svoje slovanske brate prek študija slovanske literature ter se tako zbližajo v »močnem duhovnem in jezikovnem bratstvu«. Dinkov je tako kot Seliminski odkrito in kategorično govoril o svoji ljubezni do Rusije, ki je zaustavljala vdore »divjih ljudstev druge vere« iz Azije, da bi zahod lahko razvijal umetnost, znanost in šolstvo.

Ivan Seliminski in Georgi Dinkov sta tipična primera Bolgarov, ki so se izobraževali v grških šolah in so bili priča širjenju grške Velike ideje ter teorij o superiornosti grške civilizacije, ki so poniževale »barbarske« Bolgare.⁴⁶⁹ Tovrstno podcenjevanje je krepilo ogorčenje Bolgarov, jih pretvorilo v strastne nasprotnike vsega grškega in netilo njihova prizadevanja za vzpostavitev bolgarske nacionalne identitete kot enakovredne grški v vseh pogledih. In le kaj bi jim lahko ponudilo močnejšo podporo kot pridružitve »stoletnemu slovanskemu hrastu«, ki ga ne more ogroziti »malo šibko grško drevesce«?⁴⁷⁰

Seliminski je na podlagi ideje slavizma napadel grške teze o premoči Grkov nad vsemi drugimi ljudstvi. Najprej je zanikal grško naravo dosežkov stare Grčije in zatrdil, da so si jih Grki sposodili od drugih, »barbarskih« ljudstev.⁴⁷¹ Nato se je posvetil povezovalnemu členu v grški zgodovini, Bizantinskemu cesarstvu, ki so ga naseljevala različna enakopravna ljudstva, ki jim niso poveljevali Grki. Da bi izbrisal srednjeveško vez med antiko in modernostjo, je Seliminski celo trdil, da uradni jezik Bizantinskega cesarstva ni bila grščina, pač pa, ker je šlo za Vzhodnorimsko cesarstvo, latinščina.⁴⁷² Ekumenski patriarhat, edino krščansko

---

izobrazbe približno 40 % bolgarske inteligence. Poleg tega je Rusija podpirala razvoj bolgarskega šolstva. Podrobneje glej: Генчев, *Българската култура XV-XIX в.*, str. 266.

467 Georgi Dinkov (1838–1876) se je rodil v Solunu v družini Konstantina Duržiloviča. Obiskoval je grško šolo v Solunu, nato pa študiral na teološki šoli v Halkiju in v Rusiji. Ustanovil je številne bolgarske šole v Makedoniji in v njih tudi poučeval. Zaradi aktivne probolgarske drže se je zapletel v konflikt z grškim konzulom v Solunu Athanasiosom Matalasom ter tudi z nekaterimi tamkajšnjimi duhovniki. Štirikrat je bil zaprt, enkrat pa je utrpel težke poškodbe. Leta 1873 se je ustalil v Atenah, kjer je tudi umrl. Glej: Райков, *Първият учител*. Dokumenti o njem je objavil: Христов, Градиво за биографията на Георги К. Динков.

468 Članek Dinkova „Познай себе си“ iz leta 1853 je objavljen v: Снегаров, *Солун в българската духовна култура*.

469 O nastanku in razvoju grške Velike ideje glej: Данова, *Националният въпрос в гръцките политически програми*.

470 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. III, str. 60.

471 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. V, str. 16–17; Селимински, *Избрани съчинения*, str. 284–288.

472 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. II, str. 96; Селимински, *Избрани съчинения*, str. 287.

institucijo, ki je preživela Bizantinsko cesarstvo, je obsodil kot vir vsega zla ter zanikal vsakršno povezavo med Grki in pravoslavjem ter širjenjem le-tega.⁴⁷³ Potem ko je zavrnil tezo o moralni in civilizacijski nadvladi Grkov nad Bolgari, je Ivan Seliminski enega za drugim napadel stebre grške identitete. V nasprotju s Francem Miklošičem se je brez zadržkov pridružil Fallmerayerjevemu stališču in odkrito trdil, da »čisto grško ljudstvo ne obstaja (...), obstaja zbir Egipčanov, Asircev, Arabcev, Italijanov, Slovanov, (...) kar sta dokazali tako arheologija kot zgodovina«.⁴⁷⁴

Ideje moskovskih slovanofilov, ki so tedaj razpravljali o duhovni in kulturni enotnosti Slovanov, obenem pa niso zanikali neodvisnega razvoja vsakega od slovanskih ljudstev, so posebej ugajale Bolgarom, ki so se podali v prvi boj za duhovno, narodnostno, cerkveno in politično emancipacijo. Tako pri slovanofilih, katerih ideologija je ustrezala ruski zunanji politiki, kot pri Ivanu Seliminskem je opaziti zlitje ideoloških postulatov in političnih ciljev.⁴⁷⁵ Tudi za Seliminskega je bil kot za znaten del bolgarskega prebivalstva slavizem privlačen zaradi politične narave, dojemal pa ga je v neposredni povezavi z rusko politiko v regiji.⁴⁷⁶ Nasprotniki ideje, ki so jih v bolgarskem političnem življenju imenovali »rusofobi«, pa so bili ogorčeni, ker je ruski vpliv na državo temeljil na upih po »izkoriščanju« Bolgarov, kot je ekspresivno formuliral Grigor Načovič.⁴⁷⁷ Pojasnil je, da je rusofob, ker se boji, da se Bolgarija ne bi spremenila v rusko pokrajino, kar po njegovih besedah ne bi vodilo k civiliziranju Bolgarov, temveč k temu, da bi postali tarča svetovnega posmeha.⁴⁷⁸

Podobno kot v slovenskem tisku so tudi v bolgarskih medijih 19. stoletja izhajala besedila v podporo borbi slovanskih ljudstev za duhovno in politično emancipacijo. Na straneh časnika *Svoboda* je Ljuben Karavelov (1834–1879) pogosto razpravljal o Slovanih znotraj avstro-ogrškega cesarstva in trdil, da je ves poštenu svet »sočustvoval s Čehi, slavil slovanski boj in se veselil srbohrvaške zveze«.⁴⁷⁹ Do prve svetovne vojne so bili Slovenci za Bolgare ljudstvo, ki je bilo »najbolj zatirano zaradi tujih želja«. Časopis zveze bolgarskih učiteljev v Otomanskem cesarstvu *Glas učiteljev (Učitelski glas)* je pozdravljal uspeh slovenskega Društva svetega Cirila in Metoda v boju proti tujim duhovnim vplivom in obveščal, da ima društvo 13.000 članov,

473 Селимински, *Избрани съчинения*, str. 170, str. 288.

474 Библиотека д-р Ив. Селимински, Т. III, str. 57, str. 59.

475 Podrobneje glej Георгиева, *Славянската идея*.

476 O razvoju slovanske ideje v Bolgariji po osvoboditvi več glej: *В служба на славянското единение*.

477 Grigor Načovič (1845–1920) se je rodil v Svištovu v družini Dimitarja Nachooluja. Izobraževal se je v francoskem katoliškem liceju v Bebeku in kasneje v Parizu in na Dunaju. Bil je trgovec, poslanec, diplomat, eden od voditeljev bolgarske konservativne stranke in minister v nekaj bolgarskih vladah v obdobju 1879–1901.

478 Начович, *Из дневниците*.

479 *Свобода*, II, št. 29, 1. 1. 1872, str. 225.

razpolaga pa z letnim prihodkom v višini 150.000 kron, lastno revijo, sedmimi šolami z 2000 učenci in 20 vrtci.⁴⁸⁰

Dela Franca Miklošiča so vplivala na brata Antona in Dragana Cankova, ki sta v nemščini napisala prvo bolgarsko slovnico in jo leta 1852 izdala na Dunaju. Bolgara sicer nista bila Miklošičeva učenca, a njegov vpliv je viden v nekaterih njunih interpretacijah slovničnih problemov, načinu reševanja pravopisnih dilem in razpravi o rabi latinske abecede za zapis bolgarskih tekstov.⁴⁸¹ Mlajši Dragan Cankov (1828–1911) je kasneje aktivno sodeloval v cerkvenem boju Bolgarov in v političnem življenju Kraljevine Bolgarije.⁴⁸² Bil je eden od ustanoviteljev in dolgoletni vodja rusofilske Liberalne stranke. Četudi v njegovih jezikoslovnih delih odzvanja vpliv Franca Miklošiča, je bolgarske nacionalne ideale opredeljeval kot »vero, slavizem pod vodstvom Rusije in ustavo«. Tolikšna navezanost na Rusijo, s katero naj bi si Bolgari delili »izvor in vero«, izhaja iz njegovega absolutnega prepričanja, da je Rusija »odločilna evropska velesila«, ki bo Bolgarom pomagala doseči njihove nacionalne ideale.⁴⁸³ Če povzamemo, je bila ideja enotnosti Slovanov za Bolgare 19. stoletja po eni strani priložnost, da se dokažejo kot del velike slovanske skupnosti, po drugi strani pa politični program, ki je utelešal njihovo željo, da bi se v boju za duhovno in politično emancipacijo naslanjali na politični, ekonomski in vojaški potencial ruskega imperija.

PROTIBOLGARSKI IN ANTISLAVISTIČNI PROGRAM V DELIH NEOKLISA KAZAZISA

Politični poudarek bolgarske ideje slavizma in predpostavka, da se leta opira na »dolgo roko« Rusije, je sprožil izjemno buren odziv Grčije. Brez dvoma je k vzpostavitvi slabe podobe Bolgarov med Grki ob koncu 19. stoletja največ prispeval profesor prava na Univerzi v Atenah in dolgoletni predsednik nacionalistične zveze Elinismos Neoklis Kazazis.⁴⁸⁴ Rojen je bil na otoku Lezbosu v družini bankirja, pravo je doštudiral na Univerzi v Atenah, nato pa s študijem nadaljeval v Nemčiji in Franciji. Leta 1877 je pričel predavati na Univerzi v Atenah, v letih 1902 in 1903 pa je bil tudi njen rektor. Leta 1910 je bil izvoljen za parlamentarnega poslanca, a je kmalu preusmeril vse svoje moči v akademsko delo in pisanje večinoma protibolgarsko obarvane propagandne literature.⁴⁸⁵

480 *Учителски глас*, št. 17, 20. 2. 1912, str. 7.

481 Мурдаров, *Виенската славистика*, str. 59–72.

482 Podrobnosti o aktivnostih Cankova pred osvoboditvijo glej: Ковачева, *Драган Цанков*.

483 Николова, *Драган Цанков*, str. 24–30.

484 O podrobnostih o ustanovitvi, ciljih in aktivnostih Elinismosovega združenja glej: Константинова, *Дружеството „Елинизмос“*.

485 ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а. е. 1234, л. 3.

Kazazis si je prizadeval za uveljavitev ideje o izjemnosti grškega naroda znotraj evropske znanstvene skupnosti.⁴⁸⁶ Trdil je, da so Grki plemeniti, izobraženi in kulturni, zaradi česar naj bi si najjimenitnejši pripadniki balkanskih ljudstev šteli v čast, če so jih obravnavali kot Grke. Celotni Otomani so Grke obravnavali kot superiorne v primerjavi z ostalimi narodi znotraj imperija in jim podelili status, »enakovreden svojemu«.⁴⁸⁷ Po Kazazisovem mnenju so bili vsi pomembni balkanski politični voditelji in intelektualci grški prebežniki.⁴⁸⁸ Profesor je poudarjal izjemnost grškega naroda, rekoč, da se le-ta ne le razlikuje od vseh ostalih, ampak celo zaseda posebno mesto v svetovni zgodovini. Občutek narodne večvrednosti, ki si ga je Kazazis prizadeval vcepiti svojim sonarodnjakom, je bil vezan na mesijansko misijo grškega naroda, čigar poslanstvo naj bi bilo ohranjanje in širjenje antičnih idej in kulture in ki je bil tako eden od osnovnih dejavnikov človeške civilizacije.⁴⁸⁹

Menil je tudi, da so Bolgari popolno nasprotje Grkom. Zato jih je uvrstil na zadnje, enajsto mesto v svoji razpredelnici ras. Trdil je, da je Bolgare, četudi turške rase, zaznamovala za slovanskimi potezami skrita krutost, značilna za mongolska ljudstva.⁴⁹⁰ Tako mu je uspelo združiti svojo rasno teorijo s strahom pred Slovani in njihovo ideologijo ter obenem obravnavati Bolgare ločeno od drugih slovanskih narodov. Menil je na primer, da so Srbi »najplemenitejše južnoslovansko pleme«, »najvitalnejši Slovani«, in priznaval, da so mu bili »neskončno vseč«.⁴⁹¹ Za razliko od Grkov in Srbov je Bolgare označeval kot »barbare«, tj. necivilizirano ljudstvo, čigar krutih nagonov in »zločinske psihologije« se krščanstvo ni dotaknilo.⁴⁹² Zaznamovali naj bi jih zvitost, nenačelnost in zmožnost uporabe katerih koli sredstev za uspeh.⁴⁹³

S protibolgarsko nastrojeno rasistično teorijo si je Neoklis Kazazis nedvomno prizadeval potrditi izjemnost in večvrednost Grkov tako, da je poniževal Bolgare. V ozadju teorije je zaznati tudi nekatere čisto politične motive, saj gre za proizvod bolgarsko-grške borbe za otomansko dediščino.⁴⁹⁴ Vse od konca 19. stoletja so se Bolgari razvijali kot glavni konkurenti Grkov. Bolgarski narod, ki je nastal in se uveljavil v boju z grško nacionalno idejo po vzpostavitvi bolgarskega eksarhata (1870) in Kraljevine Bolgarije (1878), se je razvil v enakovrednega in v nekaterih

486 Κόκκινος, Η ιστορική κουλτούρα, str. 431.

487 Ελληνισμός, έτος Α, φυλλάδιον 12, 1898, str. 532.

488 ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а. е. 1007, л. 53.

489 Κόκκινος, Ο πολιτικός ανорθολογισμός στην Ελλάδα, str. 59.

490 Podrobneje o Kazazisovih stališčih glej: Κόκκινος, Ο πολιτικός ανорθολογισμός στην Ελλάδα, str. 259–288.

491 Καζάζης, Το Μακεδονικόν πρόβλημα, str. 15.

492 Podrobneje o Kazazisovih pogledih na Bolgare glej: Велкова, Наблюдения върху представата на гърците за българина, str. 194–195; Велкова, Славянският съсед, str. 124–130.

493 Ελληνισμός, έτος Α, φυλλάδιον 2, 1898, str. 58–59.

494 Za več podrobnosti glej: Константинова, Българи и гърци в борба за османското наследство.

ozirih celo naprednejšega konkurenta Grkom. Etnična premoč Bolgarov v Makedoniji, hiter razvoj nove države in ideja osvoboditve, ki so jo zagovarjali bolgarski aktivisti, so hitro pridobivali podporo velesil. V začetku 20. stoletja je prišlo do upada evropskega filohelenizma, grškega monopola pri civiliziranju Balkana je bilo konec, ideja, da misija vodenja Vzhoda pripada Bolgarom, pa je bila postavljena pod vprašaj.

Kazazis je tako silovito napadel Bolgare ravno zato, ker je v njih prepoznal grožnjo, ne le za grško teritorialno ekspanzijo, temveč tudi za grško nacionalno idejo. Če bi svoje pomisleke izrazil odkrito, bi moral priznati, da ima opravka z enakovrednim sovražnikom. Zato je skušal razvrednotiti bolgarske dosežke tako, da jih je navezal na zločine, ki naj bi jih Bolgari zagrešili, in še bolj na podporo, ki so jo uživali.⁴⁹⁵ »Bolgarizacija grškega polotoka,« je trdil Kazazis, »ni posledica bolgarske nacionalne ideje, saj je Bolgari ne bi mogli udejanjiti, temveč je posledica prizadevanj višje oblasti, ki skozi svoje strukture vlada Bolgariji.«⁴⁹⁶

Oblikoval je teorijo zarote, v skladu s katero naj bi bili Slovani in Bolgari orodja panslavistov, njihova dejanja pa panslovanska grožnja grškim interesom. V delu *Makedonsko vprašanje*, izdanem leta 1907, je resno kritiziral teorije Pavola Jozefa Šafárika, Jana Kolárja, Konstantina Jirečeka, Stefana Verkovića in drugih slovanskih mislecev. Njihov pogled na slavizem je opisoval kot »panslovansko zaroto«, »mitotvorstvo« in »manipulacijo«, ki naj bi jo ti misleci širili po Evropi prek skorumpiranih časnikov. Trdil je celo, da se Slovani niti niso sami spomnili teh »bajk«. Le-te naj bi jim vsiljevala ruska politika, ki jo je označeval kot »panslavizem«.⁴⁹⁷ Kazazis je trdil, da je bil cilj te politike na Balkanu vzpostaviti veliko Bolgarijo na račun Grčije in Grkov. Tako je prišel do teorije, da so agenti panslavizma vzgajali privrženca, da bi slovansko pleme vsilili ostalim. Nato so našli primerno orožje za svoje invazivne načrte, »naslednike hord Hana Kruma«, Bolgare. Bolgari, ki so jih vodili »grozni živalski nagoni«, pa so si prizadevali pod zastavo panslavizma vrniti čase srednjeveških voditeljev Kruma in Simeona.⁴⁹⁸

Profesorjevih strahov niso napajali le teritorialni vidiki ruske politike, temveč tudi peterburška trditev, da je Rusija zaščitnik vseh pravoslavnih ljudstev. Treba je upoštevati dejstvo, da je grška družba 19. stoletja dojemala pravoslavje kot grško vero, rusko vmešavanje pa kot grožnjo stoletni pravici helenizma, še posebej po vzpostavitvi bolgarskega eksarhata.⁴⁹⁹ Grški politiki in dostojanstveniki so se zavedali, da bi lahko Rusija ogrozila grški duhovni vpliv med pravoslavnimi

495 *Ελληνισμός, έτος Α*, φυλλάδιον 12, 1898, str. 552.

496 *Ελληνισμός, έτος Α*, φυλλάδιον 2, 1898, str. 53.

497 Καζάζης, *Το Μακεδονικόν πρόβλημα*, str. 47–59.

498 Καζάζης, *Το Μακεδονικόν πρόβλημα*, str. 19–24, str. 60–61, str. 74, str. 168; Κόκκινος, *Ο πολιτικός ανορθολογισμός στην Ελλάδα*, str. 66.

499 Podrobneje o ustanovitvi in aktivnosti Bolgarskega eksarhata ob začetku delovanja glej: Маркова, *Българската екзархия 1870-1879*.

ljudstvi, in so menili, da če bi se severni imperij vmešaval v regionalne zadeve, bi to vmešavanje moralo biti izključno za zaščito Grkov in ne za promocijo lastnih interesov.⁵⁰⁰ Zato je Neoklis Kazazis rusko politiko opredeljeval kot panslavizem, uperjen proti Grkom in grškemu pravoslavju. Bolgari so bili posledično orodje orisane politike, pozvani k uničenju najmočnejšega elementa v vzhodnem Sredozemlju – grškega.⁵⁰¹ Tako je protibolgarska ideja v Kazazisovi ideologiji tesno prepletena z antislavistično in pravoslavno idejo.

Če je bil za Ivana Seliminskega slavizem steber proti grški Veliki ideji, ga je Neoklis Kazazis dojemal kot grožnjo in ga zoperstavljal celotni zahodni civilizaciji. Zato je slednji demoniziral idejo slavizma, rekoč, da si prizadeva za vzpostavitev močne in vplivne ruske države na ruševinah evropskih narodov v zatonu: latinskih, germanskih in anglosaških. »Osvajanje je vrlina Slovanov,« je trdil. Po njegovem mnenju so si Slovani želeli osvojiti svet, požreti vse, asimilirati vse tujerodne elemente v svoj organizem. V osrčju teh slovanskih aktivnosti je bil Konstantinopol, najbolj grško mesto, ki pa so ga Slovani proglasili za »slovansko prestolnico Carigrad«. ⁵⁰² Kazazis je govoril o »slovanski zaroti«, katere namen je bil versko in nacionalno uničiti helenizem ter zavzeti Konstantinopol s pomočjo slovanskih agentov – Bolgarov. Pozival je k boju proti Bolgarom in k razsvetljenju evropskega javnega mnenja, ki naj ne bi bilo dovolj naklonjeno grški ideji in prizadevanjem.⁵⁰³

Le v kontekstu orisane logike je mogoče interpretirati dogodke novembra 1901, ko so v Atenah po izidu prevodov odlomkov evangelija iz stare grščine v dimotiki (pogovorni sodobni grški jezik) izbruhnili nasilni spopadi, ki so privedli do odstopa vlade. Prevod si je zamislila ruska princesa Olga, tako grški kot ekumenski patriarhat pa sta ga kategorično zavrnila. Stara grščina je namreč veljala za enega od svetih jezikov krščanske vere, prevod svetega evangelija v sodobno grščino pa jo je preobrazil v jezik, enakovreden vsem drugim zahodnim in slovanskim jezikom.⁵⁰⁴ Prevod je Grke oropal občutka edinstvenosti svoje identitete, zato ni presenetljivo, da jih je navdal s strahom in negotovostjo.⁵⁰⁵ Med demonstracijami in spopadi so poleg zahtev po »zaščiti nacionalnega jezika in vere« pozivali proti slavizmu, proti Rusiji in proti Bolgariji.⁵⁰⁶ Odziv se na prvi pogled morda zdi absurden; pojasnimo ga lahko s strahom pred »slovansko nevarnostjo«, ki je prežemal grško družbo. Predstavljal je propagando ideje, da

500 Διάλλα, Ευαγγελικά και πανσλαβισμός, str. 53–55.

501 Καζάζης, *Το Μακεδονικόν πρόβλημα*, str. 15–17.

502 Podrobneje o vlogi Konstantinopla v ruskih političnih načrtih in ideoloških doktrinah glej:

Γεοργιέβα, *Образът на Цариград (Константинопол) в руското общество*, str. 636–650.

503 Ελληνισμός, έτος Α, φυλλάδιον 12, 1898, str. 536–539.

504 Σταυρίδη–Πατρικίου, *Αντιπαραθέσεις των κυριαρχικών*, str. 71.

505 Σταυρίδη–Πατρικίου, *Παλαιές ιδέες και νέοι φόβοι*, str. 16.

506 ЦДА ф. 322к, а. е. 91, л. 20.

se panslavizem želi polastiti grških ozemelj, da ogroža grško pravoslavje in da si prizadeva oropati grško civilizacijo njene edinstvenosti.

Tako je strah pred panslavizmom ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja postal eden od stebrov grške nacionalistične ideologije, Bolgari kot orožje panslavizma pa glavni sovražnik Grkov. Grke so opominjali na Fallmerayerjeve teorije, ki so utelešale njihove zgodovinske strahove in jezikovno in versko ogrožale mesijansko jedro grške ideje.⁵⁰⁷ Ravno zato je Kazazisova skrajno desničarska teorija patriotizma tesno povezana s ksenofobijo, sovraštvo do nasprotnikov pa predstavlja osrčje njegove celotne teorije mednarodne zarote za uničenje helenizma. Grki so se počutili pozvane, da dokažejo ljubezen do domovine tako, da se uprejo večplastnemu sovražniku, kar naj bi poenotilo narod. Obenem so grško civilizacijo proglasili za enkratno in večvredno v primerjavi z vzhodno in zahodno kulturo, kar je prispevalo k posebej občutnemu dvigu grške samozavesti.⁵⁰⁸

***

Slovansko vprašanje se je v Evropi kot družbeni in politični fenomen pojavilo ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja, ko so se iz slovanskih etničnih skupin začeli oblikovati različni narodi. Narodno samozavedanje slovanskih ljudstev v habsburškem in otomanskem imperiju je privedlo do razvoja določene slovanske ideologije, ki so jo omenjena ljudstva vpletla v svoje nacionalne ideje. V kontekstu evropske duhovne klime 19. stoletja sta za najpomembnejši sestavini tako slovanske kot protislovanske ideje obveljali jezik in vera. Vendar so posebni nacionalni cilji, za katere so si prizadevali Slovenci in Bolgari, porodili različni interpretaciji ideje slovanske enotnosti. Obenem je ideja skupnega izvora slovanskih ljudstev, njihove jezikovne in kulturne sorodnosti, s strahom navdajala neslovanska ljudstva jugovzhodne Evrope, posebej v luči vojaške moči ruskega imperija in ruskih interesov v regiji, ki jih je bilo mogoče občutiti v ozadju te ideje. Različna stališča Slovencev, Bolgarov in Grkov glede slavizma v 19. stoletju pričajo o kontingenci interpretacij, ki se opirajo na določeno politično konjunkturo.

Poleg zgoraj orisanih podobnosti v razvoju slovenske in bolgarske družbe v 19. stoletju je treba opozoriti na določene razlike. Predvsem govorimo o v temelju različnih tipih imperijev, ki sta jima družbi pripadali. Habsburškemu imperiju so vladali razsvetljeni monarhi, ki so se zavedali potrebe po spodbujanju razvoja subjektov. Zato so izobražene elite, ki so se sicer opredeljevale kot nemške, podpirale slovenska prizadevanja na področju izobraževanja in kulture.

507 Σταυρίδη-Πατρικίου, *Οι φόβοι ενός αιώνα*, št. 47–48, str. 102.

508 Σταυρίδη-Πατρικίου, *Οι φόβοι ενός αιώνα*, št. 167, str. 172.

Kompleksni odnosi med različnimi etnijami v okviru habsburškega imperija so vplivali na večplasten odnos Slovencev do slavizma in njihovo naklonjenost možnosti reševanja narodnega vprašanja v okviru dvojne monarhije. Franc Miklošič je bil tipičen predstavnik slovenskih intelektualcev, ki se ni želel ukvarjati s političnimi razsežnostmi zahodno-vzhodnega vprašanja in je ustvarjalno energijo preusmeril v bolgarsko in slovansko idejo kot celoto.

Pogoji v sultanovi državi so bili popolnoma drugačni. Bolgarski boj za izobrazbo in vero je bil dejansko boj proti grški duhovni nadvladi. Silovito nasprotovanje grške cerkve in duhovne elite bolgarskemu osvobodilnemu gibanju je pomenilo, da so se Bolgari morali odločno upreti grški Veliki ideji. Aktivisti bolgarskega preporoda, ki so se večinoma šolali v grških šolah, so se zavedali privlačnosti grške Velike ideje. Zaradi jezikovne in verske razsežnosti ter občutka večvrednosti, ki ga je nudila, je ustrezala najboljše izobraženemu in najpremožnejšemu sloju bolgarske družbe. Zato si je dr. Ivan Seliminski za cilj zastavil uničenje temeljev grške identitete in vzpostavitev drugačnega ideološkega ogrodja za Bolgare. Ideja enotnosti Slovanov je prišla v poštev zaradi političnega in vojaškega potenciala ruskega imperija. Bolgarski intelektualci tega obdobja so idejo slavizma prepoznavali kot protipol grški duhovni nadvladi, ruske politične interese pa kot priložnost za lastno osvoboditev.

Te okoliščine so prispevale k porastu protislovanskih prepričanj v Grčiji, ki so odražala strah pred ruskimi zunanjepolitičnimi načrti in njihovimi posledicami za grško družbo ter so se neposredno navezovala na nacionalistične in ksenofobne ideje Kazazisa in njegovih podpornikov. Njihov antislavizem je skrival nasprotovanje politični in duhovni emancipaciji Bolgarov ter slutnjo, da bi bolgarska osvoboditev škodovala ugledu Grčije kot države, ki civilizira Vzhod. Antislavistične ideje, ki so ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja začele prevladovati v grški družbi, odražajo izjemno samozavest Grkov, zaradi katere so se dojemali kot neodvisen pol v svetovni civilizaciji.